

МУШТРОВИЙ ВПОРЯД

ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКОЇ
ВІЙСЬКОВО-СПОРТИВНОЇ ПАТРІОТИЧНОЇ ГРИ
«СОКІЛ» («ДЖУРА») УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА
(навчально-методичний посібник)

У навчально–методичному посібнику викладено рекомендації щодо навчання учасників дитячо–юнацької військово–спортивної патріотичної гри «Сокіл» («Джура») Українського козацтва муштрових рухів і хватів та злагодження структурних підрозділів гри, удосконалення муштрового вишколу на інших заняттях та у повсякденному житті. Визначається порядок проведення муштрових оглядів і перевірок.

Упорядник посібника генерал–хорунжий Українського козацтва С. П. Рудюк.

Посібник розрахований на учасників дитячо–юнацької військово–спортивної патріотичної гри «Сокіл» («Джура») Українського козацтва.

Навчально–методичний посібник рекомендований для практичного використання у навчально–виховному процесі за рішенням комісії з проблем виховання дітей та учнівської молоді Науково–методичної Ради з питань освіти Міністерства освіти та науки України (протокол № 2 від 24 грудня 2008 року).

Запровадження в навчальних закладах та закладах позашкільної роботи дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» як форми військово-патріотичного виховання, спортивно-масової та оборонно-масової роботи, розробка та затвердження положення про зазначену гру та програму її реалізації, а також створення місцевих штабів з керівництва військово-патріотичною грою «Сокіл» передбачено п. 21 Національної програми відродження та розвитку Українського козацтва на 2002–2005 роки, схваленої Указом Президента України від 15 листопада 2001 року № 1092/2001.

Положення про дитячо-юнацьку військово-спортивну патріотичну гру «Сокіл» («Джура») (далі — гра «Джура») Українського козацтва затверджене Наказом Міністра освіти і науки України від 25 грудня 2003 р. № 855. Гра «Джура» впроваджується в навчальних закладах та закладах позашкільної роботи як форма національно-духовного і військово-патріотичного виховання, оборонно-масової та спортивно-оздоровчої роботи в позаурочний час.

ПЕРЕДМОВА

Муштровий вишкіл має великий вплив на всіх, хто вивчає військову справу. Він загартовує волю військовиків і козаків, сприяє дотриманню порядку й дисципліни, вдосконалює вміння володіти своїм тілом, розвиває увагу, спостережливість, колективізм і виконавчість.

Основою муштрової підготовки козаків був і залишається лад. Він, як ніякий інший вид навчання, виховує швидке, точне та одностайне виконання волі отамана.

Як стверджують воєнні історики, гетьман П. Сагайдачний регулярно влаштовував «пописи» (огляди) козацького війська. Один із сучасників описав такий попис козацьких полків 1619 р. в таборі над річкою Узенем: «Довго полки пересували на гору й за гору, довго мішалися... Дальше полки за порядком давали постріли. Потім полки повернули до табору, показуючи їх нам, і кожний полк ішов до свого становища». Такий «генеральний попис» був у 1637 р. перед послом польського короля: «Вивели все військо в поле, казали їм презентуватися й дати сальву за здоров'я короля. І виконали вони це так злагоджено, що кожний міг переконатися, як добре приготовані вони до морського походу». За гетьмана Б. Хмельницького у 1649 р. був попис війська під Києвом над річкою Либеддю. Московський посол у 1658 р. оглядав попис війська гетьмана І. Виговського.

У 1725 р. А. Маркевич записав до свого щоденника, що «...козаки й товариство бунчукове рушили з обозу й ішли за регулярними зараз, по 4 людей у шеренках». Останній гетьман Козацької України К. Розумовський ввів для формувань виборних козаків однострій.

Хоч постійної муштри і не було, та козацьке військо було належно вишколене і в прилюдних виступах козацькі полки вміли утримати добрий порядок. Як про це писав у своїй «Енеїді» І. Котляревський:

*«Так вічної пам'яті бувало
У нас в Гетьманщині колись:
Так просто військо шикovalo,
Не знавши: «Стой, не шевелись!».
Так славнії полки козацькі
Лубенський, Гадяцький, Полтавський
В шапках, було, як мак, цвітуть.
Як грянуть, сотнями ударять,
Перед себе списи наставлять,
То мов мітлюю все метуть!»*

Доброму муштровому вишколу козацьких полків сприяла також військова музика. Вже у кінці XVI ст. козаки на Січі мали бубни (літаври) і труби, – навіть срібні труби, даровані австрійським цісарем. У 1601 р. в полку чисельністю 500 козаків був 1 трубач, 1 сурмач та 1 довбиш. У бубни або літаври били, як скликали раду, на бубнах вибивали гасло, трубами давали знак, що треба готуватися до походу. Музика грала також війську в поході й на урочистостях: «Полковники, старшина полкова й сотники з усіма козаками, при військовій музиці, зі знаками (корогвами) йшли пішки в місто» — на вибір гетьмана 1734 р.

Посібник укладений на основі Муштрового Статуту — одного з Статутів Збройних Сил України, створених у 1992 році за дорученням Міністра оборони України генерал–полковника К. Морозова термінологічною комісією на чолі з професором Я. Дашкевичем. Заступником голови комісії був історик Б. Якимович. До її складу входили мовознавці: професор М. Демський, професор А. Бурячок, доцент А. Капелюшний, Г. Войтів, професор О. Сербенська, військовики: кандидат військових наук полковник О. Михайленко, полковник С. Кашин, підполковник В. Пендак, підполковник В. Тарчинець, підполковник запасу О. Зелінський, історик І. Сварник, композитор Б. Янівський. Члени комісії опрацювали словник–мінімум, який видано у 1995 році як Українсько–російський словник для військовиків і рекомендовано за нормативний Міністерством оборони України. Його популяризація — це крок до поширення української військової термінології (назовництва), підвищення рівня знань української мови у навчальних закладах, а відтак і в Збройних Силах України.

Упорядник висловлює вдячність голові Київської міської організації Всеукраїнського товариства «Меморіал» народному депутатові України II скликання високодостойному п. Роману Круцику за жертвну допомогу у виданні навчально–методичного посібника.

*Генерал–хорунжий Українського козацтва
С. П. Рудюк.*

ОСНОВИ МУШТРОВОГО ВИШКОЛУ

Муштровий вишкіл є однією з головних форм навчання і виховання учасників дитячо–юнацької військово–спортивної патріотичної гри «Сокіл» («Джура») Українського козацтва. Його метою є поглибити знання учасників гри щодо елементів ладу, обов'язків та порядку дій козака перед шикуванням та в ладу; закріпити практичні навички виконання команд в ладу й окремих муштрових хватів без зброї; продовжити ознайомлення з порядком виконання муштрових хватів з навчальною зброєю; виховувати в собі організованість, дисциплінованість (карність), підтягнутість, охайність, відчуття товариства, побратимства і взаємодопомоги. Він впливає на розвиток знань, вмінь, навичок і психологічної стійкості в екстремальних ситуаціях.

Керівники муштрового вишколу учасників гри повинні самі бути добре підготовленими і методично правильно навчати своїх вихованців. Під час навчання дуже важливо пов'язати відоме з невідомим, теорію з практикою, вибрати найкращі форми й методи муштрового вишколу.

Дуже важливо, щоб кожне заняття проводилося в дусі порівняння досягнень, змагання між учасниками гри. Цим досягають кращого засвоєння навчального матеріалу.

З практики відомо, що високий рівень муштрового вишколу досягають завдяки:

- цілеспрямованому і правильному плануванню муштрового вишколу, чіткою організацією і методично правильним проведенням занять;
- свідомим вивченням і постійним вдосконаленням муштрових рухів і хватів учасниками гри згідно Впоряду;
- регулярним проведенням планових і показових занять без значних перерв між ними;
- вдосконаленням навичок муштрового вишколу на всіх інших заняттях, під час шикувань і пересувань;
- самостійним відпрацюванням учасниками гри муштрових рухів і хватів;
- постійним контролем і високою вимогливістю до учасників гри з боку керівників муштрового вишколу.

Методи муштрового вишколу

Методи навчання — це шляхи і способи, за допомогою яких надаються і засвоюються знання, формуються навички і вміння, виробляються високі моральні й психологічні якості. Кожний метод складається із взаємопов'язаних між собою елементів, які називаються прийомами навчання.

Розрізняють методи і прийоми навчання. Прийоми — це окремі деталі, складові частини методів. Так, наприклад, демонстрація дії, що вивчається, розподільно або в цілому — це прийоми методу показу; викладення порядку виконан-

ня елемента — це прийом методу розповіді. У більшості випадків декілька методів навчання застосовуються в поєднанні, наприклад: розповідь з показом, пояснення — з вправою. У тому чи іншому сполученні один із методів відіграє провідну роль, а інші — підлегли.

У муштровому вишколі в основному застосовуються наступні методи:

- усне викладення навчального матеріалу;
- показ;
- тренування;
- самостійне вивчення хвату або дії.

Усне викладення навчального матеріалу завжди займало і займає важливе місце в навчальному процесі. У муштровому вишколі, як правило, застосовується пояснення, яке частіше всього поєднується з показом (демонстрацією) хватів і дій, що вивчаються.

Показ являє собою сукупність прийомів і дій, за допомогою яких у тих, хто навчається, створюється наочний образ предмета, що вивчається, формуються конкретні уяви про хват і дії.

Показ може бути: особистий; за допомогою тих, хто навчається, і спеціально підготовлених; у ході показних занять та при демонстрації навчальних фільмів.

Для успішного застосування керівником методу показу необхідно:

- глибоко знати навчальний матеріал, уміти майстерно виконувати хват і дії, що розучуються;
- витримувати встановлений темп виконання прийому або дії;
- вміло використовувати ракурс, під яким ті, хто навчається, бачать прийоми і дії, які виконуються керівником.

Тренування — це багаторазове, свідоме повторювання визначених хватів і дій з метою вироблення та удосконалення у тих, хто навчається, навичок і вмінь.

Для успіху тренування необхідно:

- розуміння тими, хто навчається, мети вправи;
- засвоєння змісту і дотримання послідовності виконання дій, що вивчаються;
- поділ керівником складних дій на складові частини;
- поступове нарощування швидкості виконання вправ;
- додержання певного ритму, правильної почерговості дій, що вимагають від тих, хто навчається, напруження фізичних і моральних сил;
- постійне підтримування інтересу до тренувань у тих, хто навчається.

Самостійне вивчення хвату або дії є найважливішим методом навчання. В залежності від характеру навчального матеріалу існують і різновиди самостійної роботи.

Для правильної організації самостійної роботи тих, хто навчається, необхідно:

- визначити обсяги завдання на самостійну підготовку;
- надати методичні поради з повторювання вивченого матеріалу або практичної обробки прийомів;

- забезпечити кожний підрозділ навчальним місцем, необхідною літературою, наочними посібниками;
- поділити тих, хто навчається на такі групи, в яких були б добре підготовлені учасники гри й ті, хто відстає, де могла б бути забезпечена взаємодопомога;
- здійснювати постійний контроль і надавати необхідну допомогу тим, хто навчається, у самостійному оволодінні навчальним матеріалом.

Однією з головних умов викладання будь-якої дисципліни є міцне знання предмета, вміння вільно орієнтуватися в ньому, викладати матеріал просто і зрозуміло.

Однак для успішної організації муштрового вишколу недостатньо знати, чому вчити, треба ще знати, як вчити.

Методична майстерність керівника муштрового вишколу визначається вмінням знайти такий метод пояснення, показу й тренування муштрового хвату, який на цей час, на цьому занятті, при вивченні саме цього муштрового хвату або дії дасть найкращий результат у найкоротші терміни.

На заняттях, особливо під час тренувань, необхідно зберігати витримку й терпіння. Підвищений тон, гримання і роздратованість керівника придушують волю й ініціативу учасника гри. Він ще більше розгублюється, квапиться і робить ще серйозніші помилки.

У процесі навчання керівник повинен добиватися, щоб у повторюванні матеріалу активну участь брали всі учасники гри.

Пояснення хвату або дії має бути коротким, чітким і ясным, як і сам хват. Кожна частина пояснення повинна супроводжуватися практичним показом.

Місце керівника при проведенні занять із муштрового вишколу повинне забезпечувати спостереження за діями тих, хто навчається, щоб завчасно добиватися усунення допущених ними помилок. Найбільш доцільним віддаленням від ладу підрозділу треба вважати: для керівників занять роїв — п'ять–шість кроків; для керівників занять чет — сім кроків. При такому віддаленні ті, хто навчається, перебувають під постійним контролем керівників і завжди готові до виконання команд.

Велике значення у муштровому вишколі має вміння керівника чітко і голосно подавати команди. Нечітко подана команда утруднює її виконання, а неправильно віддана — приводить учасників гри у замішання або до невиконання хвату.

Попередня команда повинна подаватися виразно і протяжно, щоб ті, хто навчається, зрозуміли, які дії вимагає від них керівник. Виконавча команда повинна подаватися після паузи уривчасто й енергійно. З виконавчою командою ніколи не треба зволікати, бо це призводить до зайвого перенапруження тих, хто навчається, та нечіткості в діях.

Перед поданням команди або відданням наказу керівник зобов'язаний прийняти поставу «струнко». Це виховує у підлеглих дисциплінованість та повагу до ладу.

Навчання муштрових хватів слід проводити в такій послідовності:

- ознайомлення з хватом;
- розучування хвату;
- тренування.

Для ознайомлення з хватом керівник повинний:

- назвати хват, вказати де і з якою метою він застосовується;
- подати команду за якою виконується хват;
- показати відповідно до Впорядку як виконується хват у цілому, а потім у повільному темпі — за елементами з коротким поясненням порядку його виконання.

На ознайомлення з хватом повинен затрачатися найменший час.

У залежності від складності муштрового хвату його розучування може проводитися:

- в цілому, якщо хват нескладний;
- за елементами, якщо хват складний;
- за допомогою підготовчих вправ, якщо хват складний і окремі його елементи важко засвоюються.

Для ознайомлення з хватом керівник заняття зразково показує тим, хто навчається, порядок його виконання в цілому, а потім за елементами (за розподілом), водночас пояснюючи свої дії.

Вивчення кожного елемента хвату або дії (якщо хват складний за виконанням) також починається з показу і короткого пояснення.

Під час показу в тих, хто навчається, складається зорова уява про муштровий хват або дію (його елементи), тому показ має бути бездоганним.

Хвати і дії, показані чітко, правильно і красиво, завжди приємно вражають тих, хто навчається, і викликають бажання виконувати їх так, як було показано.

Показ завжди треба супроводжувати коротким поясненням. Для створення повного і правильного уявлення про хват або дію, що вивчаються, недостатньо мати зорову уяву, а й необхідне їх усвідомлення.

Пояснення дозволяє розкрити такі особливості хватів і дій, що вивчаються, які важко засвоюються під час показу. Воно орієнтує тих, хто навчається, на те, що буде показано, або на те, від чого залежить правильність виконання муштрового хвату або дії.

Після ознайомлення із муштровим хватом або дією процес формування навички як цілісної дії включає три основні етапи, взаємопов'язані між собою.

Перший етап складається з розподілу хвату або дії на елементи та виконання хвату або дії за елементами.

Другий етап послідовно об'єднує елементи в групи, а потім — в одне ціле.

Третій етап зводиться до вироблення навичок у виконанні хвату або дії. Виконання хвату шляхом багаторазового повторювання (тренування) доводиться до автоматизму. При цьому керівник повинен добиватися, щоб усі хват виконувались правильно, швидко, красиво і чітко.

Керівник досягне кращих результатів у своїй практичній діяльності і зможе уникнути помилок, якщо перед початком навчання учасників гри матиме яву про психолого–педагогічні особливості кожного з тих, хто навчається, вивчивши його анкетні дані і повсякденно спостерігаючи за ним у процесі навчання, життя і побуту.

Це допоможе керівнику встановити хороші відносини з підрозділом і кожним учасником гри зокрема, правильно визначити зміст навчального матеріалу для учасників гри, обсяг завдань для самостійної підготовки, своєчасно надати допомогу щодо усунення недоліків у муштровому вишколі, правильно вибрати основні напрямки виховного впливу на кожного учасника гри.

Керівник повинен завжди пам'ятати, що раціональне використання технічних засобів навчання, особливо навчальних фільмів з муштрового вишколу, не самоціль, а засіб для кращого розуміння і запам'ятовування матеріалу. Тому демонстраційний матеріал повинен бути ретельно підібраний, а також добре продумане його застосування, без перенасичення ним заняття.

Планування муштрового вишколу

При плануванні занять з муштрового вишколу керівник має керуватися положеннями Впоряду, а також рівнем муштрового вишколу учасників гри.

У планах відображаються питання організації планових і додаткових занять, методична підготовка осіб, які проводять заняття, змагання на кращий рій і чоту, розробка наочних посібників та вдосконалення навчальної бази з муштрового вишколу.

Програми дають керівникові занять право визначати час на відпрацювання теми відповідно до рівня підготовленості тих, хто навчається. Таким чином, кількість занять і навчальних питань з кожної теми може бути різним. Для більш якісного вивчення складних муштрових хватів, таких, як рух рівним ходом, поверти на місці, під час руху та інші, заняття повинні неодноразово повторюватися. Не можна переходити до вивчення наступного навчального питання, поки не буде якісно відпрацьоване питання, що вивчається. Якщо з якої–небудь причини одне з навчальних питань заняття випущене або не засвоєне, воно повинне бути відпрацьоване в години самостійної підготовки чи перенесене на наступне заняття.

Заняття з муштрового вишколу повинні проводитися регулярно і через рівні проміжки часу, щоб не втрачалися навички, набуті учасниками гри на попередньому занятті. Високих результатів у муштровому вишколі особового складу і підрозділів досягають ті керівники, які закріплюють отримані муштрові навички на інших заняттях.

Не треба також допускати, щоб муштровий вишкіл проводився декілька днів підряд або по два рази на день, оскільки ці заняття, за правильної їх організації, вимагають великого фізичного напруження.

Практика показує, що найбільших успіхів досягають ті керівники занять, які планують муштровий вишкіл один–два рази на тиждень.

Заняття з муштрового вишколу, як і будь-яке інше заняття, досягає мети тоді, коли воно ретельно підготовлене і забезпечене матеріально. Ось чому при плануванні керівник занять повинен передбачати інструкторсько-методичні або показові заняття з козацькою старшиною та своїми помічниками.

Заняття з муштрового вишколу плануються в четі, як правило, одночасно з усіма роями: вправи одинцем — одногодинне заняття, а з муштрового злагодженого підрозділів залежно від масштабу — можуть бути по дві години.

Кожне заняття повинне складатися з трьох частин:

- вступної частини, до якої входить обстеження зовнішнього вигляду і виведення підрозділів до місця занять на муштровий плац, оголошення теми, мети заняття, навчальних питань і повторення раніше вивчених хватів;
- основної частини, яка включає вивчення і відпрацювання нових хватів за елементами та в цілому; тренування хватів проводиться за командами керівника чи під барабан самостійно, попарно та у складі рою, чети;
- заключної частини, в якій рекомендується провести розбір заняття й оголосити оцінки тим, хто навчається, організувати змагання, визначити кращих і дати завдання на самостійну підготову.

Організація занять з муштрового вишколу

Підготовка до занять

Найважливішим елементом педагогічної діяльності керівника муштрового вишколу є його загальна і безпосередня підготовка до проведення занять.

Загальна підготовка включає:

- вивчення керівних документів, що визначають завдання, зміст та організацію навчального процесу;
- засвоєння організаційно-методичних вказівок, програм, тематичних планів.

Це дає можливість керівникові бачити кінцеву мету навчання, уявляти собі загальний об'єм знань, навичок і вмій, виділити головне, і таким чином, забезпечити цілеспрямованість у вивченні предмета.

Безпосередня підготовка включає:

- усвідомлення змісту майбутнього заняття, визначення його місця у підготові особового складу козацьких підрозділів й аналіз результатів попереднього заняття з цієї теми;
- визначення основної навчальної мети і конкретних навчально-виховних завдань;
- визначення структури заняття, його основних питань, визначення часу, необхідного для їх вивчення, а також підбір відповідного матеріалу для забезпечення заняття;

- вибір прийомів навчання для окремих частин заняття (при відпрацюванні питань заняття за елементами);
- підготовку матеріального забезпечення заняття;
- розроблення плану–конспекту заняття;
- підготовку до заняття помічників керівника.

План–конспект — це модель майбутнього заняття, яка визначає характер спільної діяльності тих, хто навчає і тих, хто навчається. Разом з тим, конспект дає можливість керівникові активно виявити свої педагогічні здібності.

Для правильного проведення заняття одних, навіть глибоких, теоретичних знань керівникові недостатньо. Йому необхідно систематично підвищувати свою методичну майстерність. Основними формами підвищення методичної майстерності з муштрового вишколу є показові, інструкторсько–методичні заняття та інструктажі, які проводяться у ході навчально–методичних зборів і за планом підготовки керівника до занять. Крім того, знання керівників, їх навички і вміння вдосконалюються на всіх заняттях, які проводяться з учасниками гри та самостійно.

Основними організаторами занять із муштрового вишколу є козацька старшина підрозділів. Вона зобов'язана всебічно знати дійсний стан муштрового вишколу своїх підлеглих і вживати необхідних заходів для його покращення. З нею проводять показові та інструкторсько–методичні заняття, на яких показують організацію і методику проведення муштрового вишколу.

Показові заняття

Показові заняття з метою досягнення єдності поглядів на організацію і методику навчання проводяться у масштабі куреня з найбільш складних тем або окремих питань, з яких потрібно надати єдині настанови.

Показові заняття можуть мати різноманітну спрямованість. Одні — мають виключно методичну спрямованість і головна увага на них приділяється тому, як керівник повинен вчити підлеглих. Козацькі старшини засвоюють найбільш доцільні методи підготовки своїх підлеглих з даної теми і наочно переконуються, чого можна досягти за відведений програмою час. Інші — мають за мету продемонструвати результати навчання або показати, чого треба досягти у ході проведення того чи іншого заняття. Для такого заняття підрозділ готується завчасно. Зразковий показ і пояснення дозволять тим, хто навчається, засвоїти послідовність роботи керівника заняття і передові методи підготовки особового складу.

Інструкторсько–методичні заняття

Одним із основних методів муштрового вишколу є тренування, ефективність якого залежить передусім від особистої підготовки і методичної майстерності ко-

зацьких старшин, що проводять заняття. З метою підвищення методичної майстерності отаманів козацьких підрозділів перед відпрацюванням нової теми доцільно проводити з ними інструкторсько–методичні заняття. Керівниками таких занять, як правило, є: із ройовими — отаман чети, з четовими — курінний. На інструкторсько–методичних заняттях, на відміну від показових, козацькі старшини беруть участь у відпрацюванні муштрових хватів як ті, хто навчається, і виступають у ролі керівників занять.

На інструкторсько–методичних заняттях перевіряються знання козацькими старшинами положень Впоряду та їх уміння практично виконувати ті муштрові хвату, яких вони будуть навчати підлеглих. У той же час їм показується методика навчання з даної теми. Тому інструкторсько–методичні заняття проводяться за три–п'ять днів до заняття з особовим складом.

Інструкторсько–методичні заняття рекомендується проводити у такій послідовності:

- керівник заняття перевіряє зовнішній вигляд козацьких старшин, знання ними положень Впоряду в обсязі теми, що відпрацьовується, проводить муштровий розрахунок і формує рій з учасників заняття;
- із сформованим роєм керівник проводить заняття, звертаючи особливу увагу на методику навчання муштрових хватів, зразкове виконання хватів тими, хто навчається, та на їхні найхарактерніші помилки;
- після того як ті, хто навчається, будуть зразково виконувати муштрові хвату і засвоять методику навчання, керівник переходить до тренування старшин із проведення занять; для цього він з учасників по черзі призначає керівника заняття, який відпрацьовує з ними один із муштрових прийомів, застосовуючи показані методи навчання;
- після закінчення занять керівник проводить розбір заняття, на якому дає оцінку кожному учаснику за особисту муштрову і методичну підготовку, вказує порядок підготовки до майбутніх занять і що треба зробити до їх початку.

Інструктаж

Інструктаж керівників занять, які мають відбутися, розпочинається з перевіри знання ними методичних вказівок, положень Впоряду, змісту теми і навчальних питань, що відпрацьовуються, порядку складання плану–конспекту і розподілу навчальних годин. На інструктажі особлива увага звертається на техніку показу виконання муштрових хватів, дій та на практичне тренування.

Інструктаж проводиться, як правило, на плацу (майданчику) задалегідь, щоб козацькі старшини після інструктажу мали змогу усунути відмічені керівником недоліки та якісно підготуватися до майбутніх занять. Найчастіше інструктажі проводять із ройовими.

Інструктаж виділяється серед інших форм і методів методичної підготовки козацьких старшин до занять такими перевагами:

- його можна проводити як індивідуально, так і з групою козацьких старшин;
- він відрізняється оперативністю, дозволяє швидко, негайно відреагувати на відмічені недоліки, нові завдання, що виникли;
- інструктаж недовгий і займає 15–20 хвилин, протягом яких козацьким старшинам даються найнеобхідніші поради і рекомендації з усунення виявлених раніше чи тільки що помічених недоліків;
- на відміну від інших форм і методів навчання інструктаж має цілеспрямований характер;
- він завжди проводиться в конкретній обстановці за завданнями, що вирішуються.

На інструктажі є можливість повніше враховувати специфіку завдань, що вирішуються заставою, рівень підготовки і методичної майстерності козацьких старшин, їх досвід і практичні навички.

Підготовка ройових до чергового заняття з муштрового вишколу проводиться, як правило, самостійно або під керівництвом одного з четових.

РОЗДІЛ 1

ОСНОВНІ ЗАСАДИ

1.1. Лади та керування ними

1. Лад — встановлене Впорядом шиккування козачат, джур козацьких, молодих козаків, козаків (далі по тексту скрізь— козаків) і їх підрозділів для спільних дій пішо.

2. Лава — лад, у якому козаки стоять один біля одного в лінію згідно з установленими інтервалами.

3. Крило — правий (лівий) край ладу. Під час повертів ладу назви крил не змінюються.

4. Чоло — бік ладу, до якого козаки звернені обличчям.

5. Тиловий бік ладу — бік, протилежний чолу.

6. Інтервал — відстань чільною лінією між козаками в чоловій лінії підрозділами.

7. Дистанція — відстань у глибину між козаками й козацькими підрозділами.

8. Ширина ладу — відстань між крилами.

9. Глибина ладу — відстань від першої лави (козака, що стоїть спереду) до останньої лави (козака, що стоїть ззаду).

10. Дволавовий лад, дволава — козаки однієї лави стоять за козаками іншої лави на відстані одного кроку (витагнутої руки, покладеної долонею на плече козака, що стоїть спереду).

Лави називаються першою та другою. Під час повертів ладу назви лав не змінюються.

Рядок — коли два козаки стоять у дволавовому ладу один за одним. Якщо за козаком першої лави не стоїть іззаду козак другої лави, такий рядок називається неповним, останній рядок завжди повинен бути повним.

Під час виконання дволавовим ладом команди «**Обернись**» козак неповного рядка переходить до лави, що стоїть спереду

11. Однолавовий (лава) і дволавовий (дволава) лади можуть бути зімкненими або розімкненими.

У зімкненому ладу козаки в лавах стоять чоловою лінією один до одного в інтервалах, що дорівнюють ширині долони між ліктями.

У розімкненому ладу козаки в лавах стоять чоловою лінією один до одного в інтервалах на один крок або в інтервалах, які визначає отаман.

12. Ряд — лад, у якому козаки стоять один за одним (гусаком), а підрозділи один за одним на відстанях, які визначив Впоряд або отаман.

Ряди по два називаються дворядом, по три — трирядом, по чотири — чотирирядом і т.д. Лад, що складається з дво-, три- і більше рядів, називається колоною.

Ряди застосовуються для шикування підрозділів у похідний або розгорнений лад.

13. Розгорнений лад — підрозділи, вишикувані в чолову лінію в лаву чи дволаву або в лінію рядів (колону) в інтервалах, які визначив Впоряд або отаман.

Розгорнений лад застосовується для проведення перевірок, розрахунків, переглядів, парад, а також в інших необхідних випадках.

14. Похідний лад — підрозділ, вишикуваний у ряд, або підрозділи в колону, вишикувані один за одним на дистанціях, які визначив Впоряд або отаман.

15. Напрямний — козак (підрозділ), який прямує на чолі ладу у визначеному напрямі. З напрямним узгоджують свій рух решта козаків (підрозділів).

Кінцевий — козак (підрозділ), що рухається останнім у ряді.

Лінійний — козак, який призначений для позначення лінії шикування підрозділів, а також лінії проходження урочистим ходом.

16. Керування ладом здійснюється командами й наказами, які подає отаман голосом, сигналами та особистим прикладом, а також передає за допомогою технічних і рухомих засобів.

Команди й накази можуть передаватися по колоні через отаманів підрозділів і призначених спостерігачів.

У ладу старший отаман перебуває там, звідки йому зручніше командувати. Решта отаманів подають команди, залишаючись на місцях, які визначив Впоряд або старший отаман.

Отаманам підрозділів від сотні й вище в похідному ладу куреня дозволяється виходити з ладу тільки для подання команд і перевірки їх виконання.

17. Команда поділяється на **підготовчу** та **виконавчу**; команди можуть бути й тільки виконавчі.

Підготовча команда подається чітко (виразно), голосно й протяжливо, щоб ті, які перебувають у ладу, зрозуміли, яких дій від них вимагає отаман.

За будь-якою підготовчою командою козаки, які перебувають у ладу й поза ладом на місці, приймають поставу **«струнко»**, під час руху переходять на **рівний крок**, а поза ладом обертаються в бік отамана й стають **«струнко»**.

Виконавчу команду (у Впоряді надрукована великим шрифтом) подають після паузи голосно, уривчасто й чітко. Після виконавчої команди здійснюється негайне й точне її виконання.

З метою привернути увагу підрозділу або окремого козака в підготовчій команді, якщо потрібно, виголошується назва підрозділу або ранга та прізвище козака. Наприклад, **«Чета (3-а чета) — СТІЙ»**, **«Козак Непийвода, обер-НИСЬ»**.

Під час виконання хватів з навчальною зброєю в підготовчій команді, якщо потрібно, зазначається назва зброї, наприклад, **«Автомати на-ГРУДИ»**, **«Кулемети на ре-МІНЬ»** і т. ін.

Голос під час подавання команд повинен розмірюватися відповідно до протягості і відстані ладу, а рапорт віддаватися чітко, без різкого підвищення голосу.

18. Отаман підрозділу, якщо потрібно, призначає додаткові сигнали для керування ладом.

19. Команди (сигнали), які стосуються всіх підрозділів, приймають і негайно виконують усі отамани підрозділів.

Під час передавання команди сигналом попередньо подається сигнал **«УВАГА»**, а коли команда стосується тільки одного з підрозділів, то подається сигнал, що вказує на номер цього підрозділу. Сигнал для позначення номерів підрозділів встановлює отаман (підрозділу).

Готовість до прийняття команди сигналом також позначається сигналом **«УВАГА»**.

Отримання сигналу підтверджується його повторенням або поданням відповідного сигналу своєму підрозділові.

20. Щоб відмінити або припинити виконання хвату, подається команда **«ВЕРНИ»**. За цією командою приймають поставу, яка була до виконання хвату.

21. Під час навчання допустиме виконання зазначених у Впоряді муштрових хватів і рухів за елементами, а також за допомогою підготовчих вправ, наприклад: **«Автомат на груди, за елементами: роби-РАЗ, роби-ДВА, роби-ТРИ»**; **«Праворуч, за елементами: роби-РАЗ, роби-ДВА»**.

22. Під час формування збірних команд проводиться їх муштровий розподіл на підрозділи. Для розподілу козаки шикуються в дволаву й розподіляються за загальною нумерацією, як зазначено в ст. 99. Після цього, залежно від чисельності команди, послідовно проводять розподіл на **сотні, чети** та **рої** й призначають отаманів цих підрозділів.

Для участі в урочистостях (парадах), а також в інших випадках підрозділ за наказом отамана може шикуватися в загальну колону в триряд, в чотириряд і більше. При цьому шикуння проводиться, як правило, за зростом (ранжиром).

23. Шикуння підрозділів здійснюється за командою **«ЗБІРКА»**. За цією командою треба швидко зайняти своє місце в ладу, визначити встановлені інтервал і дистанцію, підбори поставити разом, а передки розгорнути по чоловічій лінії на ширину стопи, дивитися просто перед собою

1.2. Обов'язки отаманів і козаків перед шикунням і в ладу

24. Отаман зобов'язаний:

- вказати на місце, час і порядок шикуння, форму одягу та спорядження, а також навчальне озброєння, які слід мати з собою;
- перевірити й знати наявність у ладу підлеглих свого підрозділу, навчального озброєння, навчального стрілива (бойових припасів), засобів індивідуального захисту та шанцевого інструменту;
- перевірити зовнішній вигляд підлеглих, а також наявність і правильність припасування спорядження;
- підтримувати дисципліну ладу й стежити за точним виконанням підрозділами команд і сигналів та за виконанням козаками своїх обов'язків у ладу;
- приймати поставу **«струнко»** під час подавання команд у піших ладах.

25. Козак зобов'язаний:

- перевірити справність своєї навчальної зброї, навчального стрілива (бойових припасів), індивідуальних засобів захисту, шанцевого інструменту, однострою та спорядження;
- мати охайну зачіску;
- заправити охайно однострій, правильно вдягнути й припасувати спорядження, допомогти товаришеві усунути помічені недоліки;
- знати своє місце в ладу, вміти швидко, без метушні зайняти його, під час руху зберігати рівняння, встановлені інтервал і дистанцію, не виходити з ладу без дозволу;
- не розмовляти в ладу без дозволу й дотримуватися цілковитої тиші, бути уважним до наказів, розпоряджень і команд (сигналів) свого отамана, швидко й точно їх виконувати, не заважаючи іншим.

РОЗДІЛ 2

МУШТРОВІ ХВАТИ Й РУХ БЕЗ НАВЧАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ТА ЗІ ЗБРОЄЮ

2.1. Муштрові хвати й рух без зброї

Муштрова постава

26. Муштрову (основну) поставу (мал. 1) приймають за командою **«СТРУНКО»**. За цією командою стояти прямо, без напруги, ноги в колінах випростувати, але не напружувати, груди підняти, а все тіло трохи нахилити вперед, живіт втягнути, плечі розгорнути, руки опустити так, щоб п'ясті, повернені долоньями всередину, були збоку й посередині стегон, а пальці напівзігнуті й торкались стегна, голову тримати високо й прямо, не виставляючи підборіддя, дивитись просто перед собою, бути готовим до негайної дії

Постава **«СТРУНКО»** на місці приймається і без команди під час віддання та отримання наказу, під час доповіді, під час виконання Державного Гімну України, під час військового вітання, а також під час подавання команд.

27. За командою **«СПОЧИНЬ»** стати вільно, послабити в коліні праву або ліву ногу, але не сходити з місця, не послаблювати уваги й не розмовляти.

За командою **«ЗАПРАВИТИСЬ»**, не залишаючи свого місця в ладу, поправити зброю, однострій та спорядження, якщо потрібно вийти з ладу — звернутися за

Мал. 1. Основна постава

Мал. 2. Положення знятого головного убору.
а — зимової шапки; б — мазепинки

дозволом до безпосереднього отамана, розмовляти й курити — тільки з дозволу старшого отамана.

Перед командою **«ЗАПРАВИТИСЬ»** подається команда **«СПОЧИНЬ»**.

28. Для знімання будь-яких головних уборів подається команда **«Шапки (шапку) з голо-ВИ»**, а для надягання — **«Шапки (шапку) — на голо-ВУ»**. За потребою поодинокі козаки шапки знімають і надягають без команди.

Зняту шапку тримають у лівій вільно опущеній руці кокардою вперед (мал. 2).

29. Без зброї або зі зброєю в положенні **«за спиною»** шапку знімають і надягають правою рукою, а з навчальною зброєю в положенні **«на ремінь»**, **«на груди»** і **«до стопи»** — лівою. Під час знімання шапки з крісом (карабіном) у положенні **«на плече»** кріс попередньо беруть **«до стопи»**.

Поверти на місці

30. Поверти на місці виконують за командою: **«Право-РУЧ»**, **«Ліво-СКІС»**, **«Ліво-РУЧ»**, **«Право-СКІС»**, **«Обер-НИСЬ»**.

Поверти обернись (на 1/2 кола), ліворуч (на 1/4 кола), ліво-скіс (на 1/8 кола) проводяться в бік лівої руки на лівому підборі й на правому передку, праворуч і право-скіс — у бік правої руки на правому підборі й на лівому передку.

Для виконання хвату повернутися в зазначений бік, зберігаючи правильну поставу тыла, і, не згинаючи ніг у колінах, перенести вагу тіла на ногу, що стоїть спереду, потім найкоротшим шляхом приставити другу ногу.

Рух

31. Рух здійснюється ходом або бігом.

Звичайна швидкість руху ходом 110–120 кроків за хвилину. Розмір кроку 70–80 см.

Звичайна швидкість руху бігом 165–180 кроків за хвилину. Розмір кроку 85–90 см.

32. Крок буває **рівний** і **похідний**.

Рівний крок застосовується під час проходження підрозділів урочистим ходом, під час військового вітання в русі, під час підходу козака до отамана й під час відходу від нього, під час виходу з ладу й повернення до ладу, а також під час муштрового вишколу.

Похідний крок застосовується в усіх інших випадках.

33. Рух рівним кроком починається за командою **«Рівним кроком — ходом РУШ»**, а рух похідним кроком — за командою **«Ходом — РУШ»**.

За підготовчою командою нахилити корпус трохи вперед, перенести вагу його більше на праву ногу, зберігаючи стійкість, за виконавчою командою почати рух із лівої ноги повним кроком.

Під час руху рівним кроком (мал. 3) ногу з відтягненим уперед передком підняти на висоту 15–20 см від землі й ставити її твердо на всю стопу, відокремлюючи в той же час від землі другу ногу.

Мал. 3. Рух рівним кроком

Мал. 4. Відбивання кроку на місці

Руками, починаючи від плеча, здійснювати рух біля тіла: вперед — згинаючи їх у ліктях так, щоб п'ясті підіймались вище пряжки пояса на ширину долоні й на відстані долоні від тіла, а лікоть був на рівні п'ясті руки, назад — до відпору в плечовому суглобі. Пальці рук напівзігнуті. Під час руху голову та корпус тримати прямо, дивитися вперед.

Під час руху похідним кроком ногу підносити вільно, не відтягуючи передка, і ставити її на землю, як під час звичайного ходіння, руками здійснювати вільні рухи біля тіла.

34. Під час руху похідним кроком за командою **«СТРУНКО»** перейти на рівний крок. Під час руху рівним кроком за командою **«СПОЧИНЬ»** йти похідним кроком.

35. Рух бігом починається за командою **«Бігом — РУШ»**.

Під час руху з місця за підготовчою командою тулуб трохи нахилити вперед, руки напівзігнута, відводячи лікті трохи назад, за виконавчою командою почати біг із лівої ноги, руками роблячи вільні рухи вперед і назад у такт бігу.

Для переходу під час руху з ходу на біг за підготовчою командою руки напівзігнута, відводячи лікті трохи назад. Виконавча команда подається рівночасно зі ставленням лівої ноги на землю. За цією командою правою ногою зробити крок і з лівої ноги почати рух бігом.

Для переходу від бігу на крок подається команда **«Ходом — РУШ»**. Виконавча команда подається рівночасно зі ставленням правої ноги на землю. За цією командою зробити ще два кроки бігом і з лівої ноги почати рух ходом.

36. Означення ходу (бігу) на місці здійснюється за командою **«На місці, ходом (бігом) — РУШ»** (під час руху — **«НА МІСЦІ»**).

За цією командою крок позначати підійманням і опусканням ніг, причому ногу підіймати на 15–20 см від землі й ставити її на землю від передньої частини стопи на весь слід (під час бігу — на передню частину стопи), руками здійснювати рухи в такт кроку (мал. 4). За командою **«ПРОСТУЙ»**, що подається рівночасно зі ставленням лівої ноги на землю, зробити правою ногою ще один крок на місці й з лівої ноги почати рух повним ходом (бігом).

37. Для припинення руху подається команда, наприклад: **«козак Вернигора — СТІЙ»**. За виконавчою командою, що подається рівночасно зі ставленням на землю правої або лівої ноги, зробити ще один крок і, приставивши ногу, зайняти поставу **«струнко»**.

38. Для зміни швидкості руху подають команди: **«ДОВШИЙ КРОК»**, **«СКОРОТИ КРОК»**, **«ЧАСТІШЕ КРОК»**, **«РІДШЕ КРОК»**, **«ПІВКРОКУ»**, **«ПОВНИЙ КРОК»**.

39. Для переміщення поодиноких козаків на кілька кроків убік подається команда, наприклад: **«козак Потапенко. Два кроки праворуч (ліворуч), ходом — РУШ»**. За цією командою козак робить два кроки праворуч (ліворуч), приставляючи ногу після кожного кроку.

Для переміщення вперед або назад на кілька кроків подається команда, наприклад: **«Два кроки вперед (назад), ходом — РУШ»**. За цією командою зробити два кроки вперед (назад) і приставити ногу.

Під час переміщення праворуч, ліворуч і назад неприпустимий рух руками.

Поверти під час руху

40. Поверти під час руху ходом виконують за командами: **«Право-РУЧ»**, **«Право-СКІС»**, **«Ліво-РУЧ»**, **«Ліво-СКІС»**, **«Оберни(сь) — РУШ»**.

Для поверту праворуч і право-скіс виконавча команда подається рівночасно зі ставленням на землю правої ноги. За цією командою лівою ногою зробити крок, повернутися на передку лівої ноги, рівночасно з повертом витягнути праву ногу вперед і продовжувати рух у новому напрямі.

Для поверту ліворуч і ліво-скіс виконавча команда подається рівночасно зі ставленням на землю лівої ноги. За цією командою правою ногою зробити крок, повернутися на передку правої ноги, рівночасно з повертом витягнути ліву ногу вперед і продовжувати рух у новому напрямі.

Для поверту **«обернись»** виконавча команда подається рівночасно зі ставленням на землю правої ноги. За цією командою зробити ще один крок лівою ногою (на лічбу раз), витягнути праву ногу на півкроку вперед і трохи ліворуч і, різко повернувшись у бік лівої руки на передках обох ніг (на лічбу два), продовжувати рух лівою ногою в новому напрямі (на лічбу три).

Під час повертів рух руками здійснюється в такт кроку.

41. Поверти та рухи право-скіс і ліво-скіс під час руху бігом виконують за тими командами, що й під час руху ходом, повертом на одному місці на дві лічби в такт бігу. Поверт **«обернись»** під час бігу здійснюється в бік лівої руки на одному місці на чотири лічби в такт бігу.

2.2. МУШТРОВІ ХВАТИ Й РУХ З НАВЧАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ

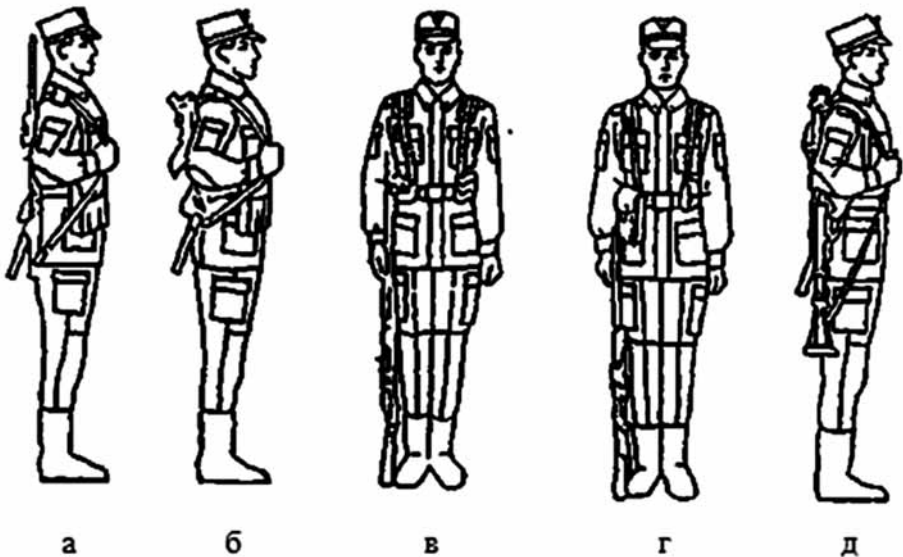
Муштрова постава з навчальною зброєю

42. Муштрова постава з навчальною зброєю та сама, що й без навчальної зброї, при цьому автомат тримають у положенні **«на ремінь»** цівковою частиною догори, п'ястю правої руки торкаючись горішнього зрізу поясного ремня, а автомат зі складеним прикладом—цівковою частиною дотолу (мал. 5 — а, б).

Кріс тримають біля ноги правою рукою (правицею) так, щоб приклад стояв за тильником на землі, торкаючись стопи правої ноги, гострим кутом на лінії передків. Праву руку опустити вільно, охопивши нею цівку та газову трубку (мал. 5 — в).

Ручний і сотенний кулемети тримають біля ноги так само, як і кріс, при цьому вільно опущеною правою рукою обхопити: в ручному кулеметі — цівку, а в сотенному — кожух (мал. 5 — г).

Ручний гранатомет у положенні **«на ремінь»** тримають цівковою частиною догори (мал. 5 — д).

Мал. 5. Основна постава з навчальною зброєю:
а — з автоматом із дерев'яним прикладом;
б — з автоматом зі складаним прикладом;
в — із крісом (із снайперською гвинтівкою);
г — із ручним (сотенним) кулеметом;
д — із ручним гранатометом

Виконання хватів з навчальною зброєю на місці

43. Автомат із положення «**на ремінь**» береться «**на груди**» за команду «**Автомат на гру-ДИ**» трьома хватами.

Перший хват. Подати праву руку за ременем трохи догори, зняти автомат із плеча й, підхопивши його лівою рукою за підцівник й надложе, тримати перед собою вертикально магазином ліворуч, цівковим зрізом на висоті підборіддя (мал. 6 — а).

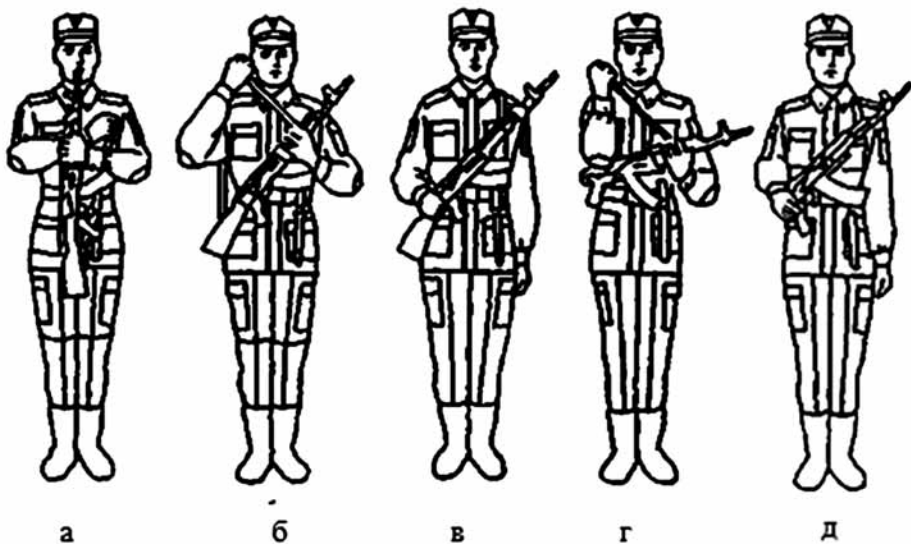
Другий хват. Правою рукою відвести ремінь праворуч і перехопити його долонею знизу так, щоб пальці були напівзігнуті й звернені до себе, рівночасно просунути під ремінь лікоть правої руки (мал. 6 — б).

Третій хват. Закинути ремінь за голову, взяти автомат правою рукою за перехват приклада, а ліву руку швидко опустити (мал. 6 — в).

Автомат зі складаним прикладом із положення «**на ремінь**» беруть «**на груди**» за тією самою командою, двома хватами.

Перший хват. Правою рукою зняти автомат із плеча, не виводячи ліктя правої руки з-під ременя, і, підхопивши автомат лівою рукою за підцівник і надложе, тримати його перед собою магазином додолу, а цівковою частиною — ліворуч (мал. 6 — г).

Другий хват. Закинути правою рукою ремінь за голову на ліве плече, взяти нею автомат за цівкову скриньку біля ременя, а ліву руку швидко опустити (мал. 6 — д).

Мал. 6. Хват з автоматом «на груди» з положення «на ремінь»

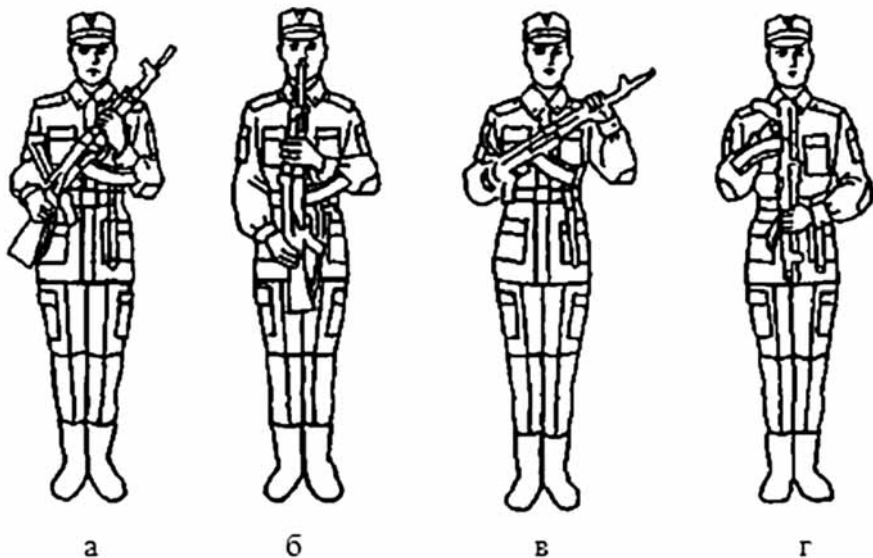
44. Автомат із положення «на груди» брати «на ремінь» за команду «**На ре-МІНЬ**» трьома хватами.

Перший хват. Лівою рукою взяти автомат за підцівник і надложе й, рівночасно подаючи його трохи вперед угору, вивести праву руку з—під ременя, схопити нею за перехват приклада й тримати автомат, як показано на мал. 7 — а.

Другий хват. Трохи підіймаючи автомат догори, перекинути ремінь через голову й тримати автомат перед собою вертикально магазином ліворуч, цівковим зрізом на висоті підборіддя (мал. 7 — б).

Третій хват. Правою рукою взяти ремінь за його горішню частину й закинути автомат на праве плече в положення «на ремінь», а ліву руку швидко опустити (мал. 5 — а).

Автомат зі складаним прикладом із положення «на груди» в положення «на ремінь» беруть за тією самою командою трьома хватами.

Мал. 7. Хват з автоматом «на ремінь» з положення «на груди

Перший хват. Лівою рукою взяти автомат угорі за цівку та газову трубку, й, підіймаючи автомат угору, вивести лікоть правої руки з—під ременя, правою рукою, долонею знизу, взяти ремінь біля цівкової скриньки (мал. 7 — в).

Другий хват. Повертаючи автомат цівковою скринькою догори, перекинути ремінь через голову й тримати автомат магазином праворуч (мал. 7 — г).

Третій хват. Закинути автомат за праве плече в положення «на ремінь», а ліву руку швидко опустити (мал. 5 — б).

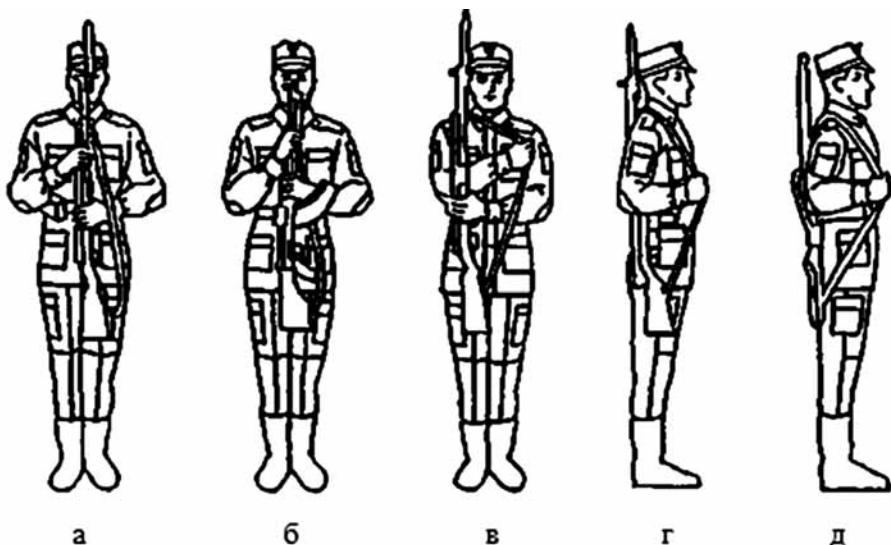
45. Кріс (ручний кулемет) від ноги в положення «**на ремінь**» беруть за командою «**На ре-МІНЬ**» трьома хвататами.

Перший хват. Правою рукою трохи підняти кріс (ручний кулемет), не віддаляючи його від тіла, повернути магазином (ручний кулемет — пістолетною ручкою) ліворуч, лівою рукою взяти кріс за магазин (ручний кулемет — за цівку) й тримати його цівковим зрізом на рівні очей, лікоть правої руки притиснути (мал. 8 — а, б).

Другий хват. Правою рукою взяти ремінь і відтягнути його ліворуч (мал. 8 — в).

Третій хват. Швидко перекинути кріс (ручний кулемет) за плече, ліву руку опустити, праву руку опустити по ремені так, щоб передпліччя було в горизонтальному положенні, кріс (ручний кулемет) легенько притиснути ліктем до тіла (мал. 8 — г, д).

46. З положення «**на ремінь**» кріс беруть до стопи трьома хвататами, а ручний кулемет — двома хвататами за командою «**До сто-ПИ**».

Мал. 8. Хвати «на ремінь» із крісом та ручним кулеметом

Виконання хватів із крісом

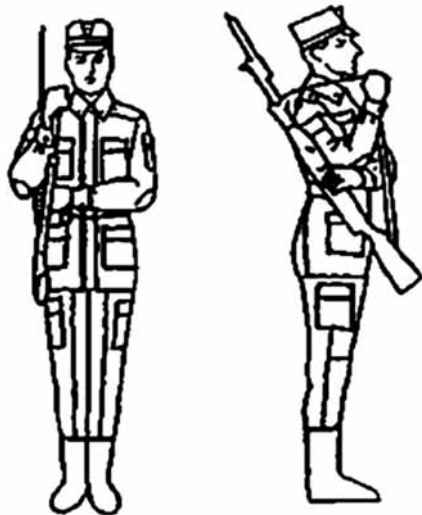
Перший хват. Правою рукою за допомогою ременя подати приклад вперед, лівою рукою взяти кріс за магазин і трохи підняти його (мал. 9).

Другий хват. Винести кріс лівою рукою з-за плеча й узяти його правою рукою за горішню частину ложа й надложити магазином ліворуч (мал. 8 — а).

Третій хват. Ліву руку швидко опустити, а правою плавно поставити кріс на землю біля ноги.

Виконання хватів із ручним кулеметом і крісом

Перший хват. Подаючи праву руку за ременем трохи вгору, зняти кулемет із плеча й, підхопивши його лівою рукою за підцівник, правою взяти кулемет за цівку та підпору вище газової трубки й тримати його перед собою пістолетною ручкою ліворуч, цівковим зрізом на рівні очей (мал. 8 — б).

Мал. 9. Перший хват із крісом до стопи з положення «на ремінь»

прямовисно у витягненій руці навпроти лівого плеча, гострим кутом приклада торкаючись лівої ноги, лікоть правої руки — на висоті плеча (мал. 10 — а).

Другий хват. Правицю швидко опустити, рівночасно лівою рукою підняти кріс так, щоб він спусковою клямрою ліг у виїмку плеча, і тримати його, не нахилиючи вбік, п'ясть лівої руки тримати трохи нижче ліктя, приклад притиснути до пояса, а передпліччя — до боку (мал. 10 — б, в).

48. Кріс до стопи з положення «на плече» беруть за команду «**До сто-ПІ**» трьома хватами.

Перший хват. Швидко опустити ліву руку, рівночасно правицею охопити кріс за горішню частину ложа й надложа та поставити його в положення, як показано на мал. 10 — а.

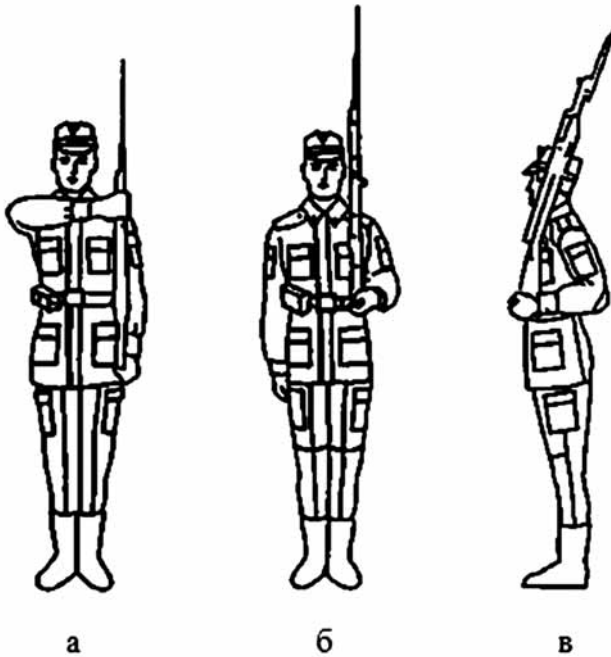
Другий хват. Перенести правою рукою кріс вділ до правої ноги, повертаючи його замком до себе, підтримуючи кріс лівою рукою біля багнетної ручки, тримати його

Другий хват. Ліву руку швидко опустити, а правою плавно поставити кулемет на землю біля ноги.

Сотенний кулемет для положень «**на ремінь**» і «**до стопи**» беруть як зручніше.

47. Кріс від ноги в положення «**на плече**» беруть тільки з настромленим багнетом за команду «**На пле-ЧЕ**» двома хватами.

Перший хват. Правицею, підіймаючи й повертаючи кріс замком уперед, перенести його прямовисне біля тіла до лівого боку й рівночасно перехопити п'ястю правої руки за горішню частину ложа й надложа, тим часом подати п'ясть лівої руки трохи вперед і поставити кріс прикладом на долоню лівої руки так, щоб затильник приклада лежав на долоні, великий палець був спереду, а інші пальці були притиснуті до лівого боку приклада, кріс тримати

Мал. 10. Хвати із крісом
від стопи в положення «на плече»

вздовж стегна правої ноги так, щоб приклад внутрішнім боком торкався мізинця правої ноги.

Третій хват. Швидко опустити ліву руку, а правицю плавно поставити кріс на землю.

49. Якщо виникає потреба відпустити (підтягнути) ремінь, подається команда **«Ремінь — ПОДОВЖ (УКОРОТИ)»**.

За попередньою командою автомати й ручні гранатомети взяти в правицю, кріси й кулемети — до стопи, в автоматі зі складеним прикладом, крім того, відкинути приклад. За виконавчою командою зробити право-скіс рівночасно відставити ліву ногу на крок ліворуч і, нахилившись уперед, уперти зброю прикладом об стопу лівої ноги, а цівкою покласти на вигин правого ліктя, ноги в колінах не згинати, тримаючи правицею пряжку ременя, лівою рукою підтягнути (відпустити) ремінь і самостійно прибрати муштрову поставу.

50. Перед поданням команд: **«За плечі»**, **«На ремінь»** і **«На груди»** — зброю попередньо ставлять на запобіжник за командою **«Запобіжник — ПОСТАВ»**.

Якщо необхідно зняти багнет або настромити його, то подають команди: **«Багнет ГЕТЬ»** і **«Багнет — НА ЗБРОЮ»**.

51. Зброю з положення «**на ремінь**» беруть у положення «**за плечі**» за командою «**Зброю — ЗА ПЛЕЧІ**» двома хвататами.

Перший хват. Лівою рукою взяти ремінь трохи нижче правого плеча, а правцею рівночасно взятися за приклад (автомат із складеним прикладом і ручний гранатомет — за цівку біля долішньої антабки).

Другий хват. Правцею трохи підняти зброю догори, а лівою рукою закинути ремінь за голову на ліве плече, зброю та руки швидко опустити (мал. 11).

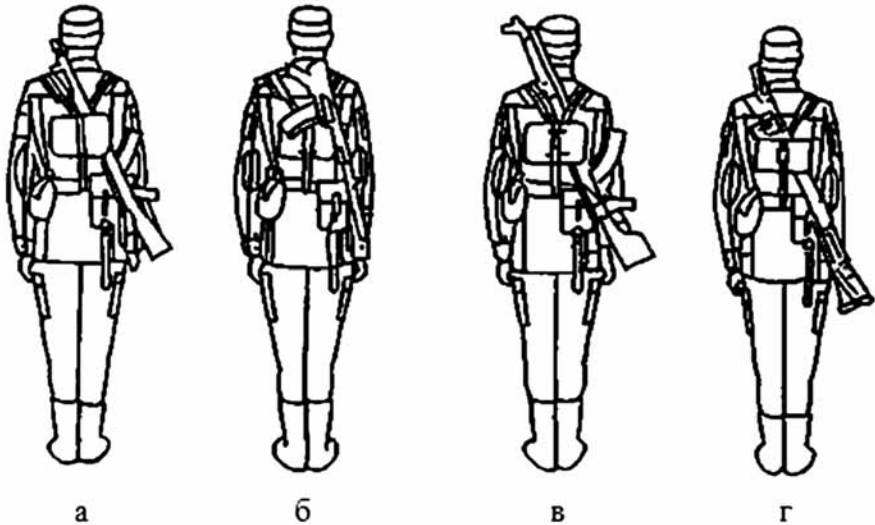
Автомат «**за плечі**» беруть без багнета-ножа, а кріс — зі спущеним багнетом-ножем.

52. Зброю з положення «**за плечі**» беруть у положення «**на ремінь**» за командою «**Зброю на ре-МІНЬ**» двома хвататами.

Перший хват. Лівою рукою взяти ремінь трохи нижче лівого плеча, а правцею одночасно взятися за приклад (за цівку, за розтруб).

Другий хват. Правцею трохи підняти зброю, а лівою рукою перекинути ремінь через голову на праве плече, ремінь узяти правою рукою, як показано на мал. 5 — а, б, д і 8 — г, д, ліву руку швидко опустити.

53. Для переведення автомата з положення «**на груди**» в положення «**за плечі**» й з положення «**за плечі**» в положення «**на груди**», а також кріса з положення «**за плечі**» в положення «**до стопи**» їх попередньо беруть за командою у положення «**на ремінь**».

Мал. 11. Положення зброї «за плечі»:

ф — автомата з дерев'яним прикладом;

б — автомата зі складним прикладом;

в — ручного кулемета;

г — ручного гранатомета

Для переведення автомата зі складаним прикладом **«за плечі»** з положення **«на груди»** правицею взяти автомат за цівкову частину й, підтягуючи його цівкою до лівого плеча, перевести в положення **«за плечі»**.

Під час виконання хвату **«на груди»** з положення **«за плечі»** правицею взяти автомат за цівкову частину й, підтягуючи його цівкою до лівого плеча, перевести в положення **«на груди»**.

Ручний кулемет у положенні **«за плечі»** брати як зручніше.

54. За загальною командою **«До сто-ПИ»** кріси й кулемети беруть до стопи, а положення автоматів і ручних гранатометів не змінюється.

55. Для виправлення неправильного положення зброї подають команду, наприклад, **«Зброю по-ПРАВ»**.

Поверти й рух зі зброєю

56. Поверти й рух зі зброєю виконують за такими самими правилами та командами, що й без зброї.

57. Під час повертів зі зброєю біля ноги на місці за попередньою командою зброю трохи підняти й рівночасно подати багнет–ніж (цівкову частину) на себе, а праву руку легенько притиснути до правого стегна. Зробивши поворот, рівночасно з приставленням ноги плавно опустити зброю на землю.

58. Для руху зі зброєю біля ноги за підготовчою командою **«Ходом»** зброю трохи підняти, а за підготовчою командою **«Бігом»**, крім того, ліву руку напівзігнута в лікті.

Під час руху бігом зброю тримати в легенько зігнутій правиці так, щоб цівкова частина зброї була трохи подана вперед. Під час бігу в зімкненому ладу багнет прибирати на себе.

59. Під час руху зі зброєю біля стопи й у положенні **«на плече»**, **«на ремінь»** і **«на груди»** рукою, не зайнятою зброєю, а під час руху зі зброєю **«за плечі»** обома руками вільно рухати біля тіла в такт кроку.

60. Під час руху з крісом **«на плече»** за виконавчою командою **«Сій»** зупинити й без команди взяти кріс до стопи за правилами, зазначеними в ст. 48.

Під час руху з крісом в іншому положенні його після зупинки беруть до ноги тільки за командою.

Виконання хватів із крісом

61. Під час руху кріс від стопи **«На плече»** беруть двома хватами, так само як на місці (ст. 47), за командою **«На пле-ЧЕ»**, що подається рівночасно зі ставленням лівої ноги на землю. За виконавчою командою зробити крок правою ногою й потім послідовно зі ставленням лівої ноги на землю виконувати кожний хват.

62. Під час руху кріс до ноги з положення **«На плече»** беруть трьома хватами, так само як на місці (ст. 48), за командою **«До сто-ПИ»**, що подається рівночасно зі став-

ленням лівої ноги на землю. За виконавчою командою зробити крок правою ногою й потім послідовно зі ставленням лівої ноги на землю виконувати кожний хват.

63. Під час руху кріс із положення «**на плече**» в положення «**На руку**» беруть двома хвататами за командою «**На ру-КУ**», що подається рівночасно зі ставленням лівої ноги на землю.

Перший хват. Продовжуючи рух, зробити крок правою ногою й, ставлячи ліву ногу на землю, опустити ліву руку з крісом вділ до відпору, рівночасно правою рукою взяти кріс за перехват ложа разом із ременем.

Другий хват. Зробити ще один крок правою ногою й, ставлячи ліву ногу на землю, швидко перенести кріс правою рукою до правого боку, повернувши його магазином додолу, і підхопити лівою рукою за горішню частину ложа й надложа; притиснути шийку ложа до правого боку біля пояса, правий лікоть розвернути на лінії пліч, багнет-ніж тримати напроти правого ока й на висоті шиї (мал. 12).

64. Під час руху кріс із положення «**На руку**» беруть «**На плече**» двома хвататами за командою «**На пле-ЧЕ**», що подається рівночасно зі ставленням лівої ноги на землю.

Перший хват. Продовжуючи рух, зробити правою ногою крок, рівночасно зі ставленням лівої ноги на землю штовхнути кріс лівою рукою догори на себе, повертаючи його правицею за перехват ложа замком уперед, і поставити прямовисно на долоню опущеної лівої руки.

Другий хват. Зробити ще крок правою ногою й рівночасно зі ставленням лівої ноги на землю взяти кріс на плече та опустити праву руку.

Мал. 12. Хват із крісом «на руку» під час руху

Виконання муштрових хватів із шаблею

65. У ладу з шаблею піхви притримувати вільно опущеною лівою рукою, великим пальцем — ізсередини, а іншими — ззовні (мал. 13).

66. Козацьке військове привітання шаблею на місці виконується за командою «**Збросью ЧЕСТЬ**» трьома хвататами. Перший хват виконується за підготовчою командою, другий і третій — за виконавчою.

Перший хват. Лівою рукою посунути шаблею трохи вперед, тим часом правою рукою обхопити ручку держака згори й, притримуючи піхви, витягнути залізка на ширину долоні (мал. 14 — а).

Мал. 13. Основна постава з шаблею

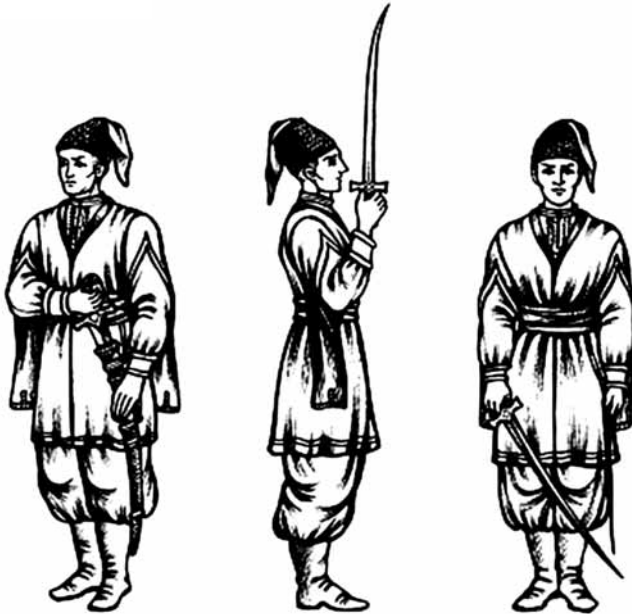
Другий хват. Узяти шаблю сторч, швидко вийняти шаблю з піхов й, обернувши її кінцем залізка догори, лезом ліворуч, опустити руку так, щоб п'ясть руки знаходилась на висоті підборіддя й 10 см перед ним, а залізко прямовисно (мал. 14 — б).

Третій хват. Опустити шаблю додолю так, щоб п'ясть руки була біля правого стегна, а лезо залізка було спрямоване до себе й вістрям навпроти лівого передка (мал. 14 — в), рівночасно повернути голову в бік отамана.

67. За командою «До стопи» або «Спочинь» шаблю вкладають у піхви трьома хватами.

Перший хват. Підійняти шаблю на витягнену руку вістрям догори, лезом ліворуч, лівою рукою взяти за горішній кінець піхов (мал. 15 — а).

Другий хват. П'ястям руки повернути залізко вістрям додолю й, не дивлячись на піхви, спрямувати його в піхви, допомагаючи лівою рукою; опустити залізко в піхви настільки, щоб правиця була на висоті плеча, лівою рукою підтримувати піхви (мал. 15 — б).

Мал. 14. Хвати козацького вітання шаблею

Мал. 15.
Хвати вкладання
шаблі в піхви

Мал. 16.
Шабля в поставі
«на плече»

Мал. 17.
Положення шаблі
«на плече» під час руху

Мал. 18.
Другий хват салюту
шаблею під час руху

Третій хват. Дослати залізко в піхви й стати «**Струнко**».

68. За командою «**На плече**» шаблю з піхов виймають трьома хватами.

Перший і другий хвати виконують, як зазначено в ст. 66.

Третій хват. Швидко опустити праву руку й поставити шаблю прямовисно до правого плеча лезом у поле, обхопивши вказівним і середнім пальцями ручку з зовнішнього боку, а великим пальцем — із внутрішнього, решту два пальці опустити вільно додолу (мал. 16).

69. Під час руху з шаблею «**На плече**» правою рукою робити рухи вперед і назад, не нахилиючи шаблі вбік (мал. 17).

Піхви підтримувати лівою рукою. Ліву руку з піхвами тримати нерухомо.

За командою «**Стій**» шаблю вкладають у піхви, як зазначено в ст. 67.

70. Козацьке військове вітання шаблею (салют) під час руху виконується двома хватами.

Перший хват. Не доходячи двадцяти кроків до отамана, взяти шаблю сторч.

Другий хват. За десять кроків повернути голову в бік отамана й рівночасно опустити шаблю додолу лезом ліворуч так, щоб вістря залізка було правіше носка й приблизно на 10 см від землі (мал. 18). Пройшовши чотири кроки повз отамана, повернути голову просто, взяти шаблю сторч, а тоді в положення «**на плече**».